

ÁRTATLANSÁG KÜLFÖLDÖN¹: A KÉM NÉLKÜLI PUCCSOK ÚJ VILÁGA

Szerző: **David Ignatius**

1991. szeptember 22.

Senki sem volt elég faragatlan ahhoz, hogy ezt kimondja Robert M. Gates CIA-vezető múlt heti szenátusi meghallgatásán, de a fedett műveletek régi korszaka lejárt. A világ többé már nem titokban működik. Most a nyílt műveletek korát éljük.

A nagy demokratikus forradalom, amely az elmúlt néhány évben végigsöpört a világon, a nyílt műveletek diadala volt. A CIA-s öregfiúk egy generáción át fantáziáltak erről a fajta globális antikommunista puccsról. De amikor végül megtörtént, nyílt színen történt. Nem voltak titkos félkatonai hadseregek, és szinte egyáltalán nem folyt vér. A telefonok, televíziók és faxok bizonyultak az összeesküvés kulcsszereplőinek.

Az Egyesült Államok és szövetségesei fényes nappal képesek voltak olyan dolgokat véghez vinni, amelyek elképzelhetetlenül veszélyesek lettek volna, ha a színpad mögött történnek. Gondoljunk csak bele:

Amikor Borisz Jelcin segítői augusztus 19-én, a puccs első napján Moszkvában próbáltak támogatást gyűjteni ellenállásukhoz, kihívó üzenetüket Oroszországnak és a világnak kellett sugározniuk. Egyikük faxot küldött Allen Weinsteinnek, egy demokráciapárti aktivistának, aki egy washingtoni agytröszt vezetője.

¹ Az eredeti angol cím Mark Twain *The Innocents Abroad* című útitirégyényére játszik rá, amely magyarul *Jámbor lelkek külföldön* címmel jelent meg.

„Kommentálta Bush úr az országban kialakult helyzetet?” – érdeklődött a kézzel írt faxüzenet. „Ha igen, akkor ezt minden kommunikációs eszközzel tudassa ennek az országnak a népével. Az orosz kormánynak NINCS módja arra, hogy szóljon az emberekhez. Minden rádióállomás ellenőrzés alatt áll. Az alábbiakban {Borisz Jelcin} hadsereghez intézett beszéde következik. Küldjétek be az USIA-nak. Sugározzátok az egész országban. Talán az „Amerika Hangjában”. Gyerünk! Sürgős!”

És így is tettek, mégpedig nyíltan.

Ezután eljött az ideje, hogy a szabad világ vezetője kapcsolatba lépjen a Kreml lázadójával, aki a szovjet birodalom szétverésére és a kommunista párt megsemmisítésére törekedett. És hogyan kezelték ezt a kapcsolatfelvételt, amely vitathatatlanul a legérzékenyebb és legkényesebb volt a hidegháború történetében? George Bush felhívta telefonon Borisz Jelcint. Aztán elment a tévébe, és elmesélte a beszélgetést.

Nem volt szükségünk a CIA-ra, hogy támogassuk Jelcin ellenpuccsát. Csak egy telefonkezelőre volt szükségünk.

A múlt havi nyílt művelet diadalának előkészítője egy olyan hálózat volt, amely az elmúlt 10 évben csendben megváltoztatta a nemzetközi politika szabályait. Nyilvánosan csinálták azt, amit a CIA zárt körben szokott: pénzt és erkölcsi támogatást nyújtottak a demokráciapárti csoportoknak, ellenállókat képeztek ki, és a kommunista uralom megdöntésén dolgoztak. És ellentétben a CIA sok, már nyugalmazott hidegháborús harcosával, akik hajlamosak voltak belegabalyodni a titkok szövédékebe, ezek a nyíltan dolgozó ügynökök rendkívül sikeresek voltak.

Ez nyilvánvaló tanulság Gates számára, vagy bárki is kerüljön a CIA élére. Lehet, hogy a fedett műveletek régi koncepciója, amely az elmúlt 40 évben olyan sok bajba sodorta az ügynökséget, elavulttá vált. Napjainkban Amerika külföldi barátainak támogatására (vagy ellenségeinek

szabotálására) irányuló észszerű tevékenységeket valószínűleg nyíltan érdemes végezni. Ez magában foglalja az olyan félkatonai műveleteket is, mint a szabadságharcosok támogatása, amelyeket a Pentagon nyíltan irányíthat. Magában foglalja a demokráciapárti aktivisták politikai támogatását célzó műveleteket is, amelyeket talán jobb, ha az új, nyíltan tevékenykedő szereplők hálózatára bízunk.

Daniel Patrick Moynihan szenátornak (D-N.Y.) tehát félig-meddig igaza van, amikor a CIA megszüntetését sürgeti. A fő probléma, ellentétben azzal, amit Moynihan mond, nem a hírszerzéssel – a „kémkedéssel” – van, annak legtisztább formájában. A CIA-nak ezt a részét megerősíteni kell, nem pedig gyengíteni.

Amit talán meg kell szüntetni, az az a fedettművelet-szerep, amelyet az ügynökség 1947-es létrehozásakor ügyetlenül a CIA alapvető kémkedési feladatába ágyaztak be. A fedett műveleteket végző srácok akkoriban Politikai Koordinációs Hivatal néven voltak ismertek. Lehet, hogy végre itt az ideje, hogy búcsút mondjunk nekik. Eljárt felettük az idő. Magánkézbe kerültek.

Ez különösen igaz arra a területre, amit korábban „propagandának” neveztek, ma pedig egyszerűen információnak hívhatunk. A CIA a régi időkben keményen dolgozott azon, hogy külföldi újságokat és magazinokat vonjon be a hálójába, hogy ellensúlyozza a szovjet dezinformációt. Frank Wisner, a CIA titkos műveleteinek vezetője az 1950-es évek közepén egyszer megjegyezte, hogy úgy tudott játszani a média eszközein, mint egy „hatalmas wurlitzeren”.

Ma már valóban létezik az a hatalmas wurlitzer. CNN-nek hívják. De nem kell, hogy bárki más játsszon rajta az ott dolgozó független újságírókon kívül. A CNN objektív, mindenütt jelenlévő, valós idejű hírközlése jobban segíti Amerika érdekeit, mint azt a régi idők elvakult, harmadik világbeli

„médiateszközei” valaha is el tudták volna képzelni. És nem is jár olyan magas italszámlákkal.

Allen Weinstein, Jelcin faxainak címzettje valószínűleg az új nyíltan tevékenykedő ügynökök előjárója. Mint sokan azok közül, akik Kelet-Európa új nemzeteit irányítják, ő is egyetemi tanár volt. 15 évig tanított történelmet a Smith College-ban, sőt, néhány hónapig szerkesztőségi cikkeket írt a The Washington Postnak.

Weinstein nyílt ügynöki karrierje 1980-ig nyúlik vissza, amikor szovjet disszidensekhez csatlakozva megszervezte a helsinki záróokmány betartását figyelő polgári bizottságot. Hamarosan kapcsolatba került a demokráciapárti aktivisták hálózatával, akik akkoriban kezdtek szembeszállni a demokráciaellenes rezsimekkel szerte a világon. Hamarosan konferenciákat szponzorált disszidensek számára, látogatásokat szervezett számukra az Egyesült Államokba, és más módon is bajt kevert.

„A hálózatépítés jelensége az egyik olyan dolog, amire specializálódtunk” – magyarázza Weinstein. A kezdeti időkben látogatói között volt néhány olyan felkelő, akik később 1989-ben Kelet-Európa szerte a tiltakozó mozgalmak élére álltak.

„Emberek jönnek-mennek az irodában” – mondja. „Családtaggá válnak.”

Weinstein 1984-ben alapította a Demokrácia Központot, amely a globális beavatkozási műveleteinek ernyőintézménye volt. Választásfigyelő csoportokat küldött a Fülöp-szigetekre, Panamába és Nicaraguában; ezek érdemének tartják, hogy a szavazóurnákon keresztül segítettek megdönteni az ezekben az országokban uralkodó nem demokratikus rezsimeket. 1990-ben már találkozókat szervezett az újonnan megválasztott lengyel parlamenti képviselőknek, a csehszlovákiai, magyarországi és lengyelországi törvényhozásban dolgozó hivatalnokoknak, valamint a három ország alkotmányozóinak.

A ballonkabátok és a kémszakma nem játszott szerepet ezeken az összejöveteleken. Weinstein nyílt akciójának kulcsemberei a referensek voltak.

Borisz Jelcin és segítői hamarosan bekerültek ebbe a vendégszerető transzatlanti lakosztályba. Részt vettek Weinstein konferenciáin, többek között a környezetvédelmi problémákról augusztus elején Moszkvában tartott konferencián, amelyet Weinstein központja és az orosz köztársaság közösen támogatott. Amikor a keményvonalasok néhány nappal később puccsot indítottak, a Jelcin-család segítői természetesen elkezdtek faxokat küldözgetni a barátjuknak, Weinsteinnek. Az elsőben egyszerűen ez állt: „Ez egy katonai puccs. Tankok vannak mindenütt.”

Most, hogy a KGB Prágából Vlagyivosztokba vonult vissza, Weinstein a bulgáriai Szófiában szervezett konferenciát a témában: „A hírszerző ügynökségek megfelelő szerepe a demokráciában”. Ez feltépheti a sebet.

Meglepő módon ezek az egyszerű demokráciapárti tevékenységek egykor a CIA kizárólagos hatáskörébe tartoztak. A hidegháború fénykorában úgy tűnt, hogy Langley varázslói szükségesnek tartották, hogy beszervezzék a világ demokratáit és kódneveket adjanak nekik.

A titkosság mentalitása az amerikai élet szinte minden területét áthatotta. A fejesek úgy döntöttek, hogy az amerikai diákoknak részt kell venniük nemzetközi konferenciákon és ifjúsági fesztiválokon, hogy ellensúlyozzák a szovjet propagandát. Így a CIA titokban elkezdte finanszírozni az Országos Diákszövetséget. Az európai antikommunista értelmiségieket támogatásra érdemesnek tartották, ezért a CIA támogatta a Congress for Cultural Freedom szervezetet és az Encounter magazint. Úgy döntöttek, hogy segítenünk kell az európai demokratikus pártoknak ellenállni a kommunista nyomásnak. A CIA ezt titokban tette meg.

Egyetlen tevékenység sem volt annyira ártatlan, hogy a CIA ne gondolta volna, hogy a titkossággal ne lehetne javítani rajta.

Még Gloria Steinemet, a ma már feminista vezetőt is bevonták a CIA titokszövedékébe. John Ranelagh CIA-történész szerint részt vett egy CIA-akcióban, amelynek célja az volt, hogy amerikai diákokat küldjenek az 1959-es bécsi és az 1962-es helsinki Ifjúsági Világfesztiválra.

Amikor ezek a titkos tevékenységek felszínre kerültek (és ez elkerülhetetlenül megtörtént), a következmények pusztítóak voltak. A CIA-kapcsolat, amelynek célja az volt, hogy megvédje az embereket és szervezeteket a nyilvános megszégyenüléstől, pontosan az ellenkező hatást váltotta ki.

„Sok mindent, amit ma csinálunk, 25 évvel ezelőtt a CIA titokban csinált” – ért egyet Weinstein. A legnagyobb különbség az, hogy amikor az ilyen tevékenységeket nyíltan végzik, a visszacsapás esélye közel nulla. A nyitottság maga a védelem.

Allen Weinstein csak egy a sok nyíltan tevékenykedő ügynök közül, akik segítettek előkészíteni az utat az elmúlt két év politikai csodáihoz azáltal, hogy csereprogramokat és egyéb kapcsolatokat szponzoráltak a keleti liberális reformerekkel. Érdemes még néhányat megemlíteni közülük, hogy megmutassuk a demokráciáért folytatott mozgalom kiterjedtségét: William Miller az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti kapcsolatok amerikai bizottságától; Soros György, a Soros Alapítvány finanszírozója; John Mroz a Kelet-Nyugati Biztonsági Tanulmányok Központjától; John Baker az Atlanti Tanácstól; és Harriett Crosby a Szovjet-Amerikai Kapcsolatok Intézetétől. Ez valóban egy bizottságok által véghez vitt forradalom volt.

Az AFL-CIO is megérdemel egy rendes vállveregetést. Többnyire a nyilvánosság előtt működve segített életben tartani a lengyel Szolidaritás

szakszervezetet a hadiállapot sötét napjaiban, az 1980-as évek elején. Amint azt az AFL-CIO munkatársa, Adrian Karatnycky két évvel ezelőtt ezeken az oldalakon megírta, az amerikai szakszervezetek és az amerikai kongresszus dollármilliókat juttatott a Szolidaritás földalatti szervezetének.

„A pénzből több tucat nyomdagép, több tucat számítógép, több száz sokszorosítógép, több ezer gallon nyomdafesték, több százezer sablon, videokamera és rádióműsor-berendezés szállítását fedezték” – írja Karatnyicky.

A nyílt műveletek cukrosbácsija a National Endowment for Democracy volt, egy Carl Gershman által vezetett kvázi magáncsoport, amelyet az amerikai kongresszus finanszíroz. Az 1980-as évek végéig nyíltan csinálta azt, ami korábban kimondhatatlanul titkos volt: pénzt juttatott a vasfüggöny mögötti antikommunista erőknek.

A NED támogatási listáját (amely nyilvános dokumentum) végigolvasni olyan, mintha a demokráciamozgalom emlékezetében tennénk látogatást: Csehszlovákiában az alapítvány 1984-ben kezdte meg a demokratikus erők megsegítését, beleértve a Polgári Fórum támogatását; Magyarországon a támogatás 1986-ban kezdődött, és választási segítséget és Magyarország első független közvélemény-kutatásának finanszírozását foglalta magában; Romániában és Bulgáriában az alapítvány új szellemi folyóiratokat és a demokrácia egyéb eszközeit támogatta. A lengyelországi tevékenységek közül az alapítvány támogatta a Gdanski Videóközpontot, amely az 1980-as években segített a demokráciapárti videók gyártásában és terjesztésében Kelet-Európa szerte. A Szabad Szakszervezeti Intézet és a Nemzetközi Magánvállalkozások Központja révén pedig az alapítvány segített támogatni az új szakszervezeteket és munkaadói szövetségeket Kelet-Európa szerte a szabad gazdaság infrastruktúrájának kiépítésében.

Az alapítvány a Szovjetunióban is aktívan tevékenykedett. Pénzt adott a szovjet szakszervezeteknek, a Népképviselők Kongresszusa liberális „Interregionális Csoportjának”, az Ilja Zaslavszkij orosz aktivista által vezetett alapítványnak, a Jurij Afanaszjev szovjet történész által vezetett Szóbeli Történelmi Projektnek, a Rukh néven ismert ukrán függetlenségi mozgalomnak és számos más projektnek.

Ezeknek a csoportoknak a titkos finanszírozása halálos ítélettel ért volna fel, ha napvilágot lát. A jelek szerint a nyílt finanszírozás viszont a túlélés záloga.